

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรคไคววายเรื้อรัง เป็นปัญหาสาธารณสุขที่เกิดขึ้นมาช้านานและได้กลายเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน จากการศึกษาของแซนด์ (Sands, 1991, p. 205) พบว่าโรคไคววายเรื้อรังเป็นสาเหตุการตายของผู้ป่วยทั่วโลกประมาณ 60,000 รายต่อปี และมีรายงานการป่วยด้วยโรคนี้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่ามีผู้ป่วยโรคไคววายเรื้อรัง 160,000 คน ในปี ค.ศ. 1993 และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 200,000 คนในปี ค.ศ. 2000 (Goodman & Nissenon, 1996, p. 1) และในปี พ.ศ. 2540 พบผู้ป่วยโรคไคววายเรื้อรังที่ได้รับการรักษาทดแทนไตในประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย ต่อจำนวนประชากรหนึ่งล้านคน ดังนี้ ประเทศญี่ปุ่นพบจำนวน 1,076 คน ได้หวันจำนวน 567 คน สิงคโปร์จำนวน 464 คน เกาหลีใต้จำนวน 226 คน และ มาเลเซียจำนวน 102 คน (สมชาย จิตเป็นธม, 2540, หน้า 294) สำหรับประเทศไทย ในปีพ.ศ. 2539 พบผู้ป่วยโรคไคววายเรื้อรัง 20,693 คน (กระทรวงสาธารณสุข, 2539, หน้า 158) และในปี พ.ศ. 2540 เพิ่มขึ้นเป็น 24,112 คนต่อจำนวนประชากรหนึ่งแสนคน (กระทรวงสาธารณสุข, 2540, หน้า 159) และในจังหวัดเชียงใหม่ ปีพ.ศ. 2539 พบผู้ป่วยโรคไคววายเรื้อรังจำนวน 511 คน (สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2539, หน้า 140) และในปีพ.ศ. 2540 เพิ่มขึ้นเป็น 932 คน ต่อจำนวนประชากรหนึ่งแสนคน (สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2540, หน้า 121)

จากการสำรวจของสมาคมโรคไตแห่งประเทศไทยพบผู้ป่วยโรคไคววายเรื้อรัง ร้อยละ 59 อยู่ในช่วงอายุ 20-60 ปี (อุษณา ลูวีระ, 2540, หน้า 45) ซึ่งเป็นวัยแรงงาน มีศักยภาพในการใช้สติปัญญา และความสามารถในการสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้แก่สังคม เป็นวัยที่สามารถประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นกลุ่มประชากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นพลังผลักดันให้ประเทศชาติสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าไปได้ แต่เมื่อเกิดปัญหาจากการเจ็บป่วยด้วยโรคไคววายเรื้อรัง กลับทำให้เกิดผลตรงกันข้ามคือ โรคไคววายเรื้อรังได้ทำลายสุขภาพ ศักยภาพ สติปัญญา และความสามารถของประชากร ทำให้ประเทศชาติสูญเสียทรัพยากรบุคคลใน

การพัฒนาประเทศ ต้องรับภาระในการรักษาพยาบาล และเลี้ยงดูผู้ป่วยที่ไร้สมรรถภาพ เนื่องจากร่างกายและจิตใจเสื่อมสภาพจากพยาธิสภาพของโรคไตวายเรื้อรัง ผู้ป่วยกลายเป็นภาระแก่ครอบครัวและสังคมที่ต้องสูญเสียงบประมาณส่วนหนึ่งไป เพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วยซึ่งต้องใช้เวลาอันไม่สามารถรักษาโรคให้หายขาดได้ จนกระทั่งเสียชีวิตไปในที่สุด (รัชสุริย์ จันทเพชร, 2536, หน้า 1)

เนื่องจากโรคไตวายเรื้อรังเป็นโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ เมื่อไตถูกทำลายไปมากกว่าร้อยละ 90 ไตจะสูญเสียหน้าที่ ไม่สามารถจัดของเสียและรักษาสมดุลของร่างกายไว้ได้ ผู้ป่วยจะกลายเป็นผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายซึ่งจะทำให้การทำงานของระบบต่างๆ ทั้งร่างกายเสื่อมลงและเสียชีวิตในที่สุด (Lancaster & Pierce, 1979 cited in Chmielewski, 1991, p. 521) การรักษาอาจใช้วิธีประคับประคอง การขจัดของเสียทางเยื่อช่องท้อง การฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียม หรือการปลูกถ่ายไตใหม่ (Butera, 1991, p. 1111) การรักษาที่ได้รับการนิยมนำมาใช้ผลในการรักษาสูงคือ การฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียม (นัยนา พิพัฒน์วิชชา, 2535, หน้า 2) ซึ่งการรักษาผู้ป่วยด้วยเครื่องไตเทียมนั้นเป็นการรักษาที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ป่วยเป็นอย่างมาก เนื่องจากการรักษาด้วยวิธีนี้ผู้ป่วยจะต้องไปรับการฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียมที่โรงพยาบาล ประมาณ 2-3 ครั้ง ต่อสัปดาห์ตลอดชีวิตหรือจนกว่าจะได้รับการเปลี่ยนไต (ชาญ โพนบุญกุล, 2531, หน้า 245) ซึ่งผู้ป่วยจะต้องดูแลตนเองที่บ้านมากกว่าในโรงพยาบาล โดยอาศัยการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเองอย่างถูกต้องเหมาะสม เพียงพอ และต่อเนื่อง โดยการปรับเปลี่ยนนิสัยวิถีชีวิตเพื่อหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยง และเพื่อให้มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี (ประคอง อินทรสมบัติ, 2536, หน้า 145) ผู้ป่วยจำเป็นต้องมีความรู้และพัฒนาความสามารถในการดูแลตนเองให้ดี ตลอดจนปฏิบัติตามแผนการรักษาอย่างเคร่งครัด เพื่อควบคุมภาวะของโรคและป้องกันภาวะแทรกซ้อนต่างๆซึ่งมีผลต่อร่างกายทุกระบบ เช่นกลุ่มอาการอันเนื่องมาจากมีของเสียคั่งในกระแสเลือด ภาวะน้ำเกิน และภาวะโปตัสเซียมในเลือดสูง เป็นต้น ซึ่งจะก่อให้เกิดอาการผิดปกติ เช่น อ่อนเพลียมาก คลื่นไส้ อาเจียน เหนื่อยหอบ นอนราบไม่ได้ หัวใจเต้นผิดจังหวะ เป็นต้น (Blackburn, 1997 & Procei, 1981 cited in Bett & Grotty, 1988, pp. 96-99) ซึ่งอาการต่างๆที่เกิดขึ้นนอกจากจะกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน การปฏิบัติกิจกรรมในสังคม การทำงานและการเงินแล้ว ยังทำให้เกิดความต้องการพึ่งพานุคคลอื่นมากกว่าปกติด้วย (นัยนา พิพัฒน์วิชชา, 2535, หน้า 3)

เป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งในการดูแลผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้าย นอกจากการช่วยให้ผู้ป่วยมีชีวิตรอดแล้ว การรักษาไว้ซึ่งสุขภาพ ลดภาระการพึ่งพาผู้อื่นและส่งเสริมให้ผู้ป่วยสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสภาพเจ็บป่วยก็คือ การเพิ่มคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น แม้ว่าโรคไตวายเรื้อรังเป็นโรคที่รักษาไม่หายขาด จำเป็นต้องได้รับการรักษาต่อเนื่องตลอดไป แต่ผู้ป่วยไตวายเรื้อรังที่ได้รับการรักษาโดยการฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียม ก็เป็นบุคคลที่สามารถมีคุณภาพ

ชีวิตที่ดีและมีศักยภาพที่ดีได้ โดยการส่งเสริมให้ผู้ป่วยมีความสามารถและมีพฤติกรรมในการดูแลตนเองที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของคน โดยส่งเสริมให้บุคคลและครอบครัวมีพฤติกรรมอนามัยที่เหมาะสม (คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539, หน้า 5)

การส่งเสริมผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้าย ให้มีความรู้และพฤติกรรมในการดูแลตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถดำเนินชีวิตได้เหมาะสมกับสภาพการเจ็บป่วย ลดภาระการพึ่งพาผู้อื่น เพิ่มคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และมีชีวิตที่ยืนยาว ซึ่งผู้ป่วยบางรายอาจมีชีวิตรอยู่ได้นานถึง 25 ปี (วสันต์ สุเมธกุล, 2540, หน้า 1132) ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาสถานการณ์ที่เป็นจริงในการดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้าย เพื่อนำผลการศึกษามาเป็นแนวทางในการวางแผนช่วยเหลือ และส่งเสริมผู้ป่วยให้มีการดูแลตนเองที่ดีขึ้น รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ความรู้และการปฏิบัติตัว สำหรับผู้ป่วยที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคไตวายเรื้อรัง และผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้าย ให้มีความรู้และการดูแลตนเองที่เหมาะสม ตลอดจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีชีวิตที่ยืนยาวจนถึงวันสุดท้ายของชีวิตอย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาการดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้าย

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive study) เพื่อศึกษาการดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายซึ่งได้รับการรักษาโดยการฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียมที่สถานพยาบาลเชียงใหม่คลินิกโรคไต จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 41 คน ระหว่างวันที่ 10-31 พฤษภาคม พ.ศ. 2543

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

การดูแลตนเอง หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อสนองตอบต่อความต้องการการดูแลตนเองที่จำเป็นโดยทั่วไป ตามระยะพัฒนาการ และในภาวะเบี่ยงเบนทางด้านสุขภาพ โดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎีการดูแลตนเองของโอเร็ม (Orem, 1991)

ผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้าย หมายถึง ผู้ป่วยที่ได้รับการวินิจฉัยว่ามีภาวะไตวายเรื้อรังระยะสุดท้าย ซึ่งได้รับการรักษาโดยการฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียม และมารับการรักษาที่สถานพยาบาลเชียงใหม่คลินิกโรคไต จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อเป็นแนวทางในการให้ความรู้และการปฏิบัติตัวที่เหมาะสมในการดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้าย
2. เพื่อเป็นแนวทางในการให้ความรู้แก่ญาติและครอบครัว ในการดูแลสุขภาพของผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้าย
3. เพื่อให้พยาบาลและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้ผู้ป่วยโรคไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายสามารถดูแลตนเองได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ
4. เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการดูแลตนเองในผู้ป่วยโรคเรื้อรังอื่นๆ